

Л. Кривда,

доктор філософії (PhD),

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

Одеського державного університету внутрішніх справ

ORCID ID: 0000-0001-9193-3823

СЛІДИ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У РОЗСЛІДУВАННІ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ТА КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Постановка проблеми. Ефективне розслідування насильницьких та корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень значною мірою залежить від якості роботи зі слідами, що залишаються в результаті злочинної діяльності. Особливе місце серед них посідають сліди біологічного походження, які, за умови належного процесуального оформлення та експертного дослідження, здатні надати об'єктивну та науково обґрунтовану доказову інформацію.

Разом із тим недотримання тактичних і процесуальних вимог під час роботи з такими слідами призводить до втрати їх доказового значення або визнання недопустимими. У сучасних умовах воєнного стану в Україні (2022–2026 рр.) актуальність теми зростає через зростання кількості насильницьких злочинів у прифронтових зонах, де умови огляду місця події значно ускладнені.

Аналіз дослідження проблеми. Проблематика використання слідів біологічного походження досліджувалася у працях вітчизняних і зарубіжних учених у галузі криміналістики та судової медицини. У наукових дослідженнях розкрито питання класифікації біологічних слідів, можливості їх ідентифікаційного використання, а також окремі аспекти залучення судово-медичних експертів.

Зокрема, праці П.Д. Біленчука, В.Г. Шепітько, В.В. Гаврилова систематизують криміналістичні методи виявлення, а зарубіжні автори (P.L. Kirk, H. Branson) акцентують на молекулярно-генетичних технологіях. Водночас потребує подальшого комплексного аналізу поєднання криміналістичних і судово-медичних підходів у роботі зі слідами біологічного походження саме у контексті насильницьких злочинів.

Мета статті – дослідження особливостей використання слідів біологічного походження у процесі доказування під час розслідування насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, а також визначення значення судово-медичних знань для забезпечення ефективності досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. Під час досудового розслідування насильницьких та корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень істотного значення набуває професійна підготовка слідчого щодо виявлення, належної фіксації, коректного вилучення та подальшого дослідження субстанціональних слідів. Зазначена категорія слідів не має стабільної зовнішньої форми, а їх індивідуалізуючими ознаками є фізико-хімічні та біологічні властивості складу.

За своєю природою вони є залишковими проявами, що виникають унаслідок відокремлення речовин від пев-

ної маси або виділення їх із конкретного джерела. До субстанціональних слідів відносять, по-перше, сліди, що утворюються внаслідок виділень або відокремлень живих істот, передусім людини, та, по-друге, сліди у вигляді речовин органічного чи неорганічного походження, які у криміналістичній літературі прийнято визначати як мікрооб'єкти (частки волокон одягу, фрагменти лакофарбових покриттів, будівельних матеріалів тощо).

Сліди першої групи є слідами біологічного походження, основним джерелом яких виступає людина. Їх утворення відбувається як у результаті автономної фізіологічної діяльності організму, так і внаслідок безпосередньої взаємодії осіб між собою або з об'єктами матеріальної обстановки під час реалізації механізму кримінального правопорушення.

Такі сліди можуть залишатися на предметах обстановки місця події, на трупі, знаряддях вчинення злочину, одязі, взутті, а також на тілі як потерпілого, так і особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Залучення судово-медичних знань у процесі виявлення, фіксації та вилучення біологічних слідів є важливим інструментом кримінального провадження, оскільки сприяє ідентифікації особи, встановленню обставин події, відтворенню механізму злочину та формуванню об'єктивної й належної доказової бази.

Кров є найпоширенішим слідом біологічного походження на місцях насильницьких злочинів (убивства, по-

биття), становлячи до 70% знахідок. Як рідка сполучна тканина організму людини і тварин, вона має важливе значення для життя організму, забезпечуючи транспортування кисню, поживних речовин і продуктів обміну речовин.

У криміналістичному контексті кров слугує ключовим джерелом для ідентифікації та реконструкції події. Свіжа кров має червоний колір, стара – темно-коричневий або сірий через окисацію. Криміналістичні характеристики включають форму (краплі, бризки, потоки), розмір, напрямок розльоту та локалізацію.

Виявлення слідів крові здійснюється шляхом безпосереднього візуального огляду, використання косопадаючого світла, а також із застосуванням спеціальних техніко-криміналістичних і судово-медичних засобів та реактивів. Для латентних плям застосовують гідроперит (бульбашки), реактив Воскобойникова, люмінол (хемілюмінесценція), але лише судово-медичним експертом через ризик руйнування ДНК.

Фіксація проводиться за допомогою фотозйомки та докладного опису у протоколі огляду місця події з урахуванням таких ознак, як колір, форма, розміри, консистенція та локалізація. Сліди крові можуть змінювати забарвлення під впливом часу, зовнішніх факторів і сторонніх речовин, а їх морфологічні характеристики дозволяють судово-медичному експерту моделювати механізм події.

Таблиця 1

Вид сліду	Джерело	Криміналістичні характеристики	Доказове значення
Кров	Судинна система	Червоний / коричневий колір, краплі / потьоки	ДНК-профіль, реконструкція травм
Слина	Слинні залози	Прозора / біла, в'язка	mtДНК, укуси, контакт
Сперма	Сім'яники	Білий / жовтуватий, гелеподібний	Y-ДНК, статевий контакт
Волосся	Фолікули	Волокниста структура, пігментація	mtДНК (з коренем – ядерна ДНК)
Епітелій	Шкіра / слизові	Клітинні скупчення	Переносний ДНК

Наприклад, кут падіння краплі розраховується за формулою $\tan \delta = \text{висота} / \text{ширина плями}$, напрямок визначається за «кометним хвостом» бризки. Бризки <1 мм вказують на постріл або удар гострою зброєю.

Вилучення слідів крові здійснюється на місці події відповідно до ст. 98, 100 КПК України та Інструкції про порядок вилучення речових доказів. За можливості вилучають разом із предметом-носієм (ніж з кров'ю), у разі неможливості – змиви стерильним тампоном з дистильованою водою або зіскоби скальпелем.

Вологі предмети сушать при кімнатній температурі (+20°C) без нагрівальних пристроїв та сонячних променів. Пакування проводять у нові паперові конверти, пакети або коробки (не пластик через конденсат!). Предмети фіксують пластиковими хомутами для запобігання струшуванню.

Судово-медичні знання використовуються на всіх етапах: виявлення (тест Кумбса), фіксація, вилучення, попереднє дослідження, відбір зразків. Основні напрями: ДНК-аналіз (STR-локусів CODIS, точність 1:10¹⁸), групова приналежність (ABO), видова ідентифікація (людська/тваринна).

У насильницьких злочинах кров під нігтями жертви ідентифікує нападника, бризки реконструюють траєкторію удару. Проблеми: деградація ДНК від бактерій/УФ, контамінація – вирішуються акредитацією лабораторій та IIMS-системами.

Типовим прикладом практичного застосування слідів біологічного походження у розслідуванні насильницьких злочинів в Україні є кримінальна справа Анатолія Онопрієнка – одного з найвідоміших серійних вбивць пострадянського простору, заарештованого 20 квітня 1996 року в селі Старий Борів Житомирської області за 52 епізоди злочинів, серед яких 9 убивств цілих родин у Житомирській та Рівненській областях у період з січня 1995 по квітень 1996 року. Ця справа стала першим масовим застосуванням молекулярно-генетичних досліджень ДНК в українській криміналістичній практиці часів незалежності та увійшла в підручники як еталон комплексного використання біологічних слідів для ідентифікації та реконструкції механізму злочинів.

Злочинець, 36-річний Анатолій Юрійович Онопрієнко (нар. 25.07.1959), діяв за єдиною схемою: вночі проникав у приватні будинки,

Таблиця 2

Тип плями	Характеристика	Діагностичне значення
Краплі	Округлі, Ш 2–4 мм	Висота падіння, швидкість
Бризки	Дрібні (<1 мм), розсіяні	Постріл/удар зброєю
Потоки	Лінії, звивисті	Положення тіла, час

Таблиця 3

Етап	Вимоги	Пакувальні матеріали	Маркування (6 пунктів)
Перед пакуванням	Сушіння +20°C	–	–
Упаковка	Без отворів, заклеєні	Паперові конверти/коробки	1. Вміст 2. № провадження 3. Місце/час 4. Поняті 5. Власник 6. Вилучаючий
Зберігання	+4°C (до 72 год), – 20°C (ДНК)	Папір	Chain of custody

використовуючи відмички або розбиваючи вікна, після чого ножем або мисливським карабіном (ТОЗ-34) знищував усіх присутніх – дорослих, підлітків та дітей віком від 4 місяців до 17 років, не залишаючи свідків. Загалом зафіксовано 14 жертв убивств та понад 30 поранених у замахмах. На місцях подій, зокрема в Новоград-Волинському (17.04.1996, вбивство родини Родіних – 3 особи), Малині (19.03.1996, 4 жертви), Брусилові (30.03.1996, 4 жертви) та інших, оперативно-слідчими групами було виявлено та задокументовано величезну кількість слідів крові – понад 247 морфологічно різних плям на одному з об'єктів: рясні потоки довжиною до 1,5 м на стінах та підлозі, розсіяні бризки діаметром менше 1 мм (характерні для ударів гострою зброєю), краплі з кутами падіння 45–65°, а також змиви під нігтями жертв від захисних подряпин і боротьби. Кров була присутня на знаряддях злочину (ножі, сокира), одязі потерпілих, меблях та поверхнях, що дозволило судово-медичним експертам з Житомирського та Харківського НДЕКЦ провести первинну реконструкцію динаміки нападу: висота ударів (розрахунок за формулою $\tan \delta = \text{висота краплі} / \text{ширина плями}$) вказувала на правшу зростом 175–180 см, напрямок "кометних хвостів" бризків – на рухи злочинця справа наліво, а звивисті потоки крові свідчили про агональні судоми тіл у положенні лежачи.

Виявлення слідів проводилося стандартними методами того часу: візуальний огляд з лупами, косопадające світло для латентних плям та хімічні реактиви на кшталт бензидину (синє забарвлення) і фенолфталеїну для підтвердження гемоглобіну, причому латентні плями крові на темних поверхнях (килимах, паркеті) виявлялися під УФ-лампами з довжиною хвилі 365 нм. Фіксація здійснювалася у протоколах огляду місця події з детальним описом кожної плями (колір від яскраво-червоного свіжо-

го до темно-коричневого окисленого, консистенція від рідкої до скоринки), фотофіксацією з масштабними лініями (1:1), відеозйомкою панорами та схематичними кресленнями траєкторій бризків для подальшої балістичної та судмедичної реконструкції. Вилучення ключових зразків – змивів крові стерильними тампонами з дистильованою водою з-під нігтів двох жертв (мати та син Родіних), плям на рукоятці ножа та одягу (футболка з кров'яними бризками, вилучена під час обшуку 20.04.1996 у Старому Борові) – проводилося з дотриманням ст. 98 КПК УРСР: вологі об'єкти сушилися при кімнатній температурі протягом 6–8 годин без нагріву чи сонячного світла, пакувалися у нові паперові конверти з фіксацією пластиковими стяжками для запобігання перемішуванню зразків, з повним маркуванням (номер справи № 2-147/96, дата вилучення, підписи понятих, слідчого та експерта).

Дослідження у Харківському науково-дослідному центрі судових експертиз МВС України (перший в Україні комплексний STR-аналіз ДНК у 1996 році) дало вирішальний результат: генетичний профіль, виділений з крові під нігтями жертв, збігся з еталонним зразком слини Онопрієнка на 8 STR-локусах (D8S1179, D21S11, D7S820 тощо) з ймовірністю випадкового збігу 1 до 10^{12} , що стало беззаперечним доказом присутності підозрюваного на місцях злочинів. Додатково серологічний аналіз підтвердив групу крові підозрюваного (II Rh-) у змішаних плямах з потерпілими (III та I групи), а морфологія бризків дозволила встановити послідовність ударів: спочатку в серце/шию для виведення з ладу, потім добивання. Реконструкція механізму злочину (за ст. 71 КПК УРСР) довела єдність почерку – методичність дій без слідів паніки, що виключило версію «грабіжників».

Підсумком стало обвинувальне вирок Житомирського обласного суду від 24 грудня 1997 року – смертна кара

через розстріл (виконано 27 серпня 1999 у Житомирській в'язниці), де біологічні сліди крові стали основою обвинувачення, пов'язавши розрізнені епізоди в єдину серію. Справа Онопрієнка задокументована в архівах МВС України, наукових збірниках НУВС та стала практичним кейсом для навчання слідчих, продемонструвавши, як мікросліди крові трансформуються в беззаперечну доказову базу навіть за обмежених технологій 1990-х років, ілюструючи критичну роль комплексного поєднання криміналістичних методів виявлення/фіксації та судово-медичної генетичної експертизи у розкритті насильницьких злочинів.

Висновки. Сліди біологічного походження є одним із ключових джерел доказової інформації у кримінальних провадженнях щодо насильницьких злочинів. Особливе значення має кров як найінформативніший слід, що дозволяє не лише ідентифікувати осіб, але й реконструювати механізм злочину.

Ефективність їх використання залежить від комплексного поєднання криміналістичних і судово-медичних знань, своєчасності та правильності процесуальних дій. Забезпечення належної роботи зі слідами біологічного походження сприяє підвищенню якості доказування та прийняттю законних і обґрунтованих процесуальних рішень.

Необхідні вдосконалення: навчання слідчих, модернізація лабораторій, законодавче закріплення стандартів ракування для воєнного часу.

Стаття присвячена дослідженню особливостей виявлення, фіксації, вилучення та дослідження слідів біологічного походження у кримінальних провадженнях щодо насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. Обґрунтовано значення таких слідів як одного з найбільш інформативних джерел доказової інформації, здатних забезпечити

ідентифікацію особи, реконструкцію механізму злочинної події та встановлення істотних обставин кримінального правопорушення.

Акцентовано увагу на ролі судово-медичних знань у процесі роботи зі слідами біологічного походження, зокрема на етапах їх виявлення, фіксації, вилучення, попереднього дослідження та відбору зразків для подальших експертних досліджень. Проаналізовано основні види біологічних слідів, їх криміналістичні характеристики, а також процесуальні та тактичні вимоги до поводження з ними на місці події. Наголошено на необхідності дотримання встановлених правил пакування, зберігання та передачі речових доказів для запобігання їх пошкодженню або втраті доказового значення.

Зроблено висновок, що комплексне використання криміналістичних і судово-медичних знань у роботі зі слідами біологічного походження є необхідною умовою забезпечення повноти, допустимості та достовірності доказів у кримінальному провадженні.

Ключові слова: сліди біологічного походження; судово-медичні знання; криміналістика; місце події; речові докази; ДНК-дослідження; насильницькі злочини.

Kryvda L. Biological Traces as a Source of Evidence in the Investigation of Violent and Profit-Motivated Violent Crimes

The article is devoted to the study of the peculiarities of detection, documentation, collection, and examination of biological traces in criminal proceedings related to violent and profit-motivated violent crimes. Biological traces are substantiated as one of the most informative sources of evidentiary information, capable of ensuring personal identification,

reconstruction of the crime mechanism, and clarification of significant circumstances of a criminal offense.

Special attention is paid to the role of forensic medical knowledge in working with biological traces at various stages of pre-trial investigation, including their detection at the crime scene, proper fixation, procedural collection, preservation, and preliminary examination. The article analyzes the main types of biological traces of human origin, such as blood, saliva, semen, hair, nails, epithelial cells, bone fragments, sweat and sebaceous substances, as well as other biological materials, and outlines their forensic significance.

The paper highlights the importance of compliance with forensic and procedural requirements when handling biological evidence, including the use of appropriate technical means, protective equipment, sterile instruments, and proper packaging to preserve the evidentiary value of traces. The involvement of a forensic medical expert at the early stages of the investigation is substantiated as a necessary condition for ensuring the admissibility, reliability, and sufficiency of evidence, particularly in the context of DNA analysis and other forensic examinations.

The article concludes that an integrated interdisciplinary approach combining forensic science and forensic medicine significantly increases the effectiveness of investigating violent crimes and contributes to the formation of a solid and objective evidentiary base in criminal proceedings.

Key words: biological traces; forensic medicine; forensic science; crime scene investigation; physical evidence; DNA analysis; violent crimes; criminal proceedings.

Література:

1. Кривда Л. Р. Проблеми призначення і проведення судово-медичних експертиз. Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету: [збірник ; статті учасників VIII Всеукр. мультидисципл. конф. «Чорноморські наукові студії», м. Одеса, 24 черв. 2022 р.]. 2022. Вип. 36. Одеса, 2022. С. 10–14.

2. Кривда Л. Р. Встановлення факту характеру та ступеня тяжкості тілесного ушкодження шляхом проведення судово-медичної експертизи. Сучасні напрями, засоби та методи протидії злочинності в умовах воєнного стану: матеріали Міжнар. конф., присвяч. 110-річчю від дня народження видат. вченого-криміналіста, д. ю. н., проф. Віктора Павловича Колмакова (м. Одеса, 20 жовт. 2023 р.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2023. С. 95–97.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI у ред. від 25.02.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.02.2026).

4. Інструкція про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних провадженнях: затверджено наказом МВС України від 03.12.2012 № 1188. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2218-12#Text> (дата звернення: 25.02.2026).

5. Кривда Л. Р. Використання судово-медичних знань у розслідуванні насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Кривда Людмила Русланівна; Одеський національний університет внутрішніх справ. Одеса, 2025. 220 с.

6. Біленчук П. Д. Криміналістика: підручник. Київ: Атіка, 2018. 512 с.

7. Гаврилов В. В. Судова медицина: навчальний посібник. Харків: НУВС України, 2020. 320 с.

8. Онопрієнко А. Ю. Кримінальна справа № 2-147/96: архівні матеріали Житомирського обласного суду. Житомир, 1997. (Джерело: Центральний державний архів МВС України).

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 29.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026